

PŘÍSPĚVEK K OTÁZCE PLEŠNICKÉ TVRZE

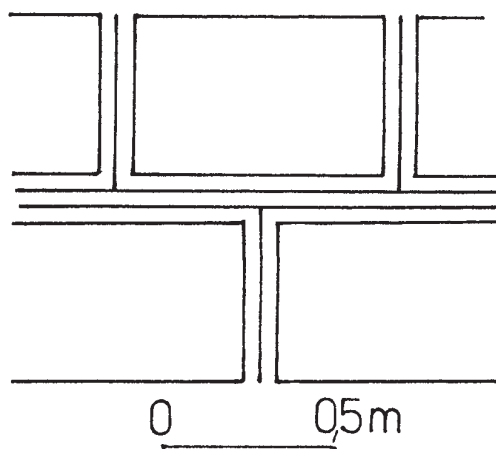
MILAN NOVOBILSKÝ - PETR ROŽMBERSKÝ

Už před více než sto padesáti lety napsal František Alexandr Heber, že rytířská tvrz Plešnice stála ve vrchnostenském dvoře na jihovýchodním okraji stejnojmenné vsi (okr. Plzeň - sever), ale že její přesné místo již nelze zjistit.¹⁾ Podle regionálních badatelů stávala plešnická tvrz někde uprostřed hospodářského dvora²⁾ a Hradý, zámky a tvrze na kláděství Svoboda³⁾ pouze opakuje slova F. A. Hebera. V areálu bývalého vrchnostenského dvora dnes upoutá především výrazný objekt sýpky se strmou sedlovou střechou. Zaujal i účastníky jarní vycházky plzeňské pobočky Klubu Augusta Sedláčka v roce 1995, kteří při prohlídce sýpky zjistili na jejím štítu, zčásti krytém střechou přilehlého nižšího objektu, zbytky renesančního sgrafita.⁴⁾ Dominantní poloha sýpky na hraně údolí vodoteče při vjezdu do areálu dvora, renesanční stáří objektu a známá skutečnost, že tvrze bývaly často přestavovány na sýpky, evokovaly domněnku, že se jedná o feudální sídlo, které bylo po ztrátě rezidenční funkce upraveno na hospodářský objekt.

Historie Plešnic ukazuje, že tu bývalo sídlo šlechty odedávna. Jako většina vesnic byly i Plešnice rozděleny na několik majetkových dílů a na jednom z nich seděl roku 1360 Držkráj z Plešnic,⁵⁾ o jehož sídle však nevíme zhora nic. Nejspíše jeho synem byl Držek z Plešnic, v roce 1368 veřejný písař a v letech 1369 - 1393 akvokát při pražské konzistoři.⁶⁾ Ten už v Plešnicích asi žádný majetek nevlastnil, neboť k roku 1379 jsou tu připomínáni Racek z Rochlova, který

Obr. 1: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Výřez z mapy stabilního katastru, zachycující stav dvora v první polovině 19. století. Černě nespalné, tečkované spalné objekty.

Obr. 2: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Detail sgrafita na štítu sýpky (kresba M. Novobilský, 1999).

1) F. A. Heber, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser* VI, Prag 1848, s. 282.

2) L. Lábeč, *Buben hrad, Plešnice tvrz a osada, Plzeň 1925*, s. 8; V. Tyr, *Stříbrsko, Plzeň 1929*, s. 103.

3) M. Bělohávek a kolektiv, *Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* IV, Praha 1985, s. 261.

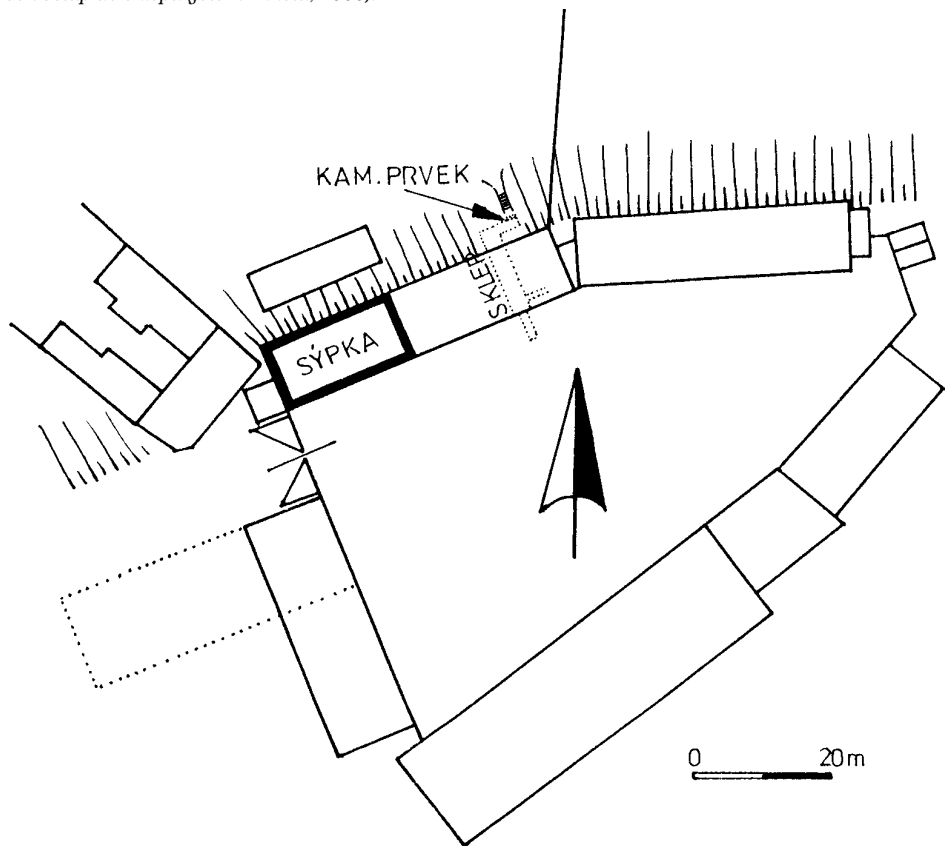
4) *Zprávy z klubu, Hláška VI, Plzeň 1995*, s. 36; P. Rožmberský, *Hrad Buben u Plešnic, Plzeň 1995*, s. 18.

5) A. Sedláček, *Hradý, zámky a tvrze v Království českém* XIII, Praha 1905, s. 163; A. Profous, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny* III, Praha 1951, s. 376.

6) V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy* V, Praha 1881, s. 110, 112.

Obr. 3: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Pohled na sýpku s přilehlým objektem, před nímž byl mezi stromy objeven vstup do sklepa (foto P. Mikota, 2000).

Obr. 4: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Situace dvora. Tečkovaně sklep a zbořený objekt, zachycený mapou státního katastru (kresba M. Novobilský, 2000).

ze svého majetku v Plešnicích platil 24 grošů berně, a Lvík, jenž tu měl dvě čtvrti popluží. Jednalo se jen o drobné majetky. Zřejmě největší část Plešnic tehdy již patřila Heřmanovi z Jeřeně⁷⁾ ke hradu Bubnu.⁸⁾ Zdá se, že to byla ta část, patřící dříve Držkrajovi z Plešnic, kde můžeme předpokládat poplužní dvůr.

7) J. Emler (editor), Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom Jahre 1379, Prag 1876, s. 26, 27.

8) P. Rožmberský, K počátkům hradu Bubnu, Hláška IV, Plzeň 1993, s. 7.

Majitelé hradu Bubnu brzy přikoupili i zbývající díly Plešnic a v roce 1415 již k Bubnu náležely Plešnice celé.⁹⁾ Vladykové z Plešnic později získali nedaleké Úlice, podle nichž se pak také nazývali Úlickými z Plešnic. Hrad Buben s Plešnicemi a dalším příslušenstvím se mezi tím dostal do rukou rytířů Chlumčanských z Přestavlk. Ještě v samém závěru 15. století máme nezvratný doklad, že se na hradě Bubnu bydlelo,¹⁰⁾ ovšem kdy byl hrad opuštěn, není známo. Byl nejspíše obýván ještě v první třetině 16. století. Při dělení Chlumčanských z Přestavlk bylo bubenské panství rozděleno na dvě části. K roku 1544 známe jednu z nich. Náležela k ní tvrz, dvůr a ves Plešnice a polovina zámku Bubnu s polovinou popluží a s příslušenstvím.¹¹⁾ Ačkoli tu není Buben označen jako pustý, je na prvním místě jmenována plešnická tvrz a můžeme soudit, že majitel této poloviny bubenského panství, Jiřík z Přestavlk, dával přednost pohodlnější tvrz v Plešnicích před těsnými prostory své poloviny Bubnu. Na základě uvedených zpráv z roku 1544 se obecně soudí, že si majitelé Bubnu vystavěli v Plešnicích tvrz.¹²⁾ Je možné se domnívat, že majitelé této části Bubnu se přestěhovali do Plešnic už před rokem 1521, nebo že tu již tehdy sídlil jeden člen jejich rodu, neboť toho roku pečetil závěť Barbory z Mělnic na Oseku také Václav Chlumčanský z Přestavlk a v Plešnicích.¹³⁾ Můžeme tedy předpokládat, že v plešnickém poplužním dvoře vznikla pozdně gotická novostavba tvrze.

Jan Chlumčanský pak roku 1563 prodal plešnickou tvrz s půlkou Bubnu bratrům Jiříkovi a Josefovi Úlickým z Plešnic a na Úlicích.¹⁴⁾ Při dělení potom-

9) A. Profous, Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny III, Praha 1951, s. 376.

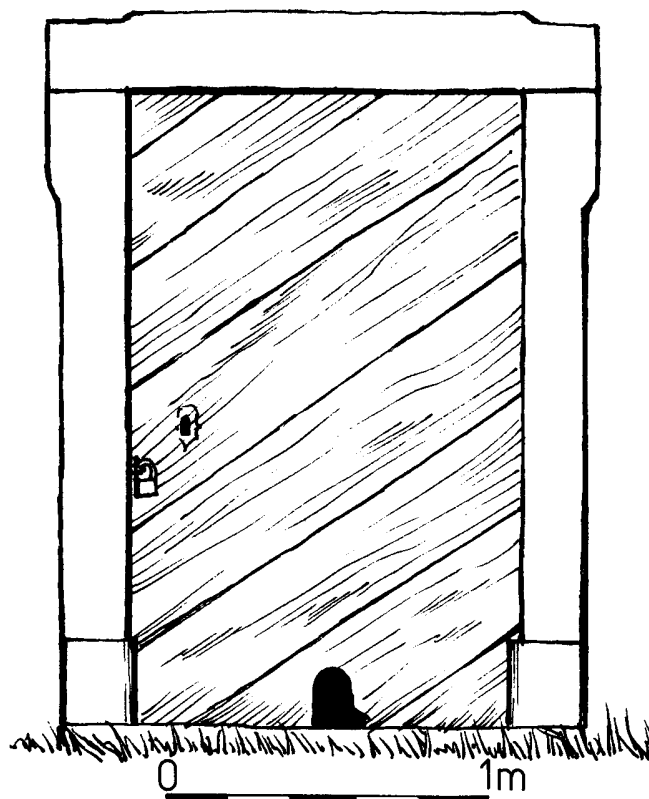
10) Viz P. Rožmberský, Hrad Buben u Plešnic, Plzeň 1995, s. 16.

11) A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII, Praha 1905, s. 161.

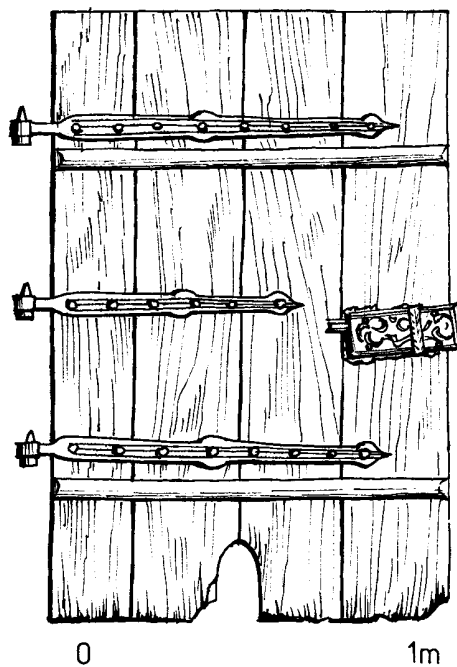
12) Např. A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII, Praha 1905, s. 163.

13) A. Vavroušková (editor), Desky zemské Království českého I/1, Praha 1941, s. 51 - 56.

14) Viz poznámka č. 11.

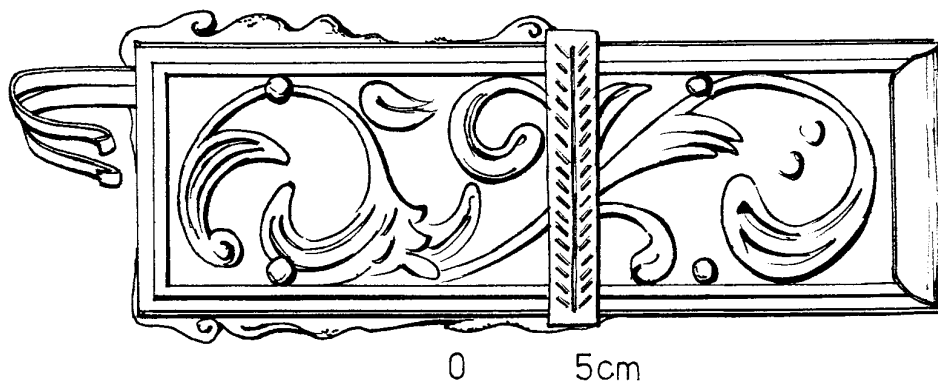
Obr. 5: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Vstupní portál sýpky (kresba M. Novobilský, 1999).

Obr. 6: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Vstupní dveře, pohled zevnitř (kresba M. Novobilský, 1999).

ky se Plešnice staly samostatným statkem a roku 1615 platil Jakub Ludvík Ůlický z Plešnic a na Plešnicích berní z 29 poddaných.¹⁵⁾ Jakub Ludvík zemřel před rokem 1629 a Plešnice zdědili jeho synové, Josef Apolon a Josef Kryštof. Josef Kryštof přechal bratra, ale v roce 1648 daroval svůj statek Plešnice benediktýnskému klášteru v Kladruzech s tím, že jej klášter bude do smrti vydržovat. Vymínil si v klášteře byt, stravu, šatstvo a roční příjem 50 tolarů. Josef Kryštof Ůlický z Plešnic si užíval rentu deset let a zemřel 19. února 1658.¹⁶⁾ V roce 1670 koupil kladrubský klášter také statek Čemíny a Plešnice k němu připojil. Plešnice pak byly součástí statku Čemíny a po zrušení kláštera roku 1785 měly i nadále s Čemíny společné majitele až do konce patrimoniálního období. Vrchnost a správa však sídlila v Čemínech.

Plešnický dvůr se rozkládá na nevysoké ploché ostrožně mezi dvěma nevýraznými vodotečemi. Čelo dvora přetíná ostrožnu, jejíž boky pak lemují dvorské objekty. Celek připomíná trojúhelník s otevřeným vrcholem. Dvoru vévodí již zmíněná mohutná stavba sýpky, stojící při vjezdu do

Obr. 7: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Detail kovaného zámku vstupních dveří sýpky (kresba M. Novobilský, 2000).

dvora nad hlubší vodotečí mezi dvorem a vsí. Objekt sýpky je vně založený téměř až na úpatí svahu, uvnitř dvora pak o hodně výše, na úrovni nádvoří. Stavebně historický průzkum sýpky provedli autoři příspěvku spolu se slečnou Slavičovou v červenci 1999. Cílem průzkumu bylo potvrdit, že se jedná o tvrz přestavěnou na sýpku, nebo takovou možnost vyloučit. Ostatní dvorské objekty byly v době průzkumu nepřístupné, ale nezdá se, že by obsahovaly pozůstatky tvrze.

Do nepodsklepeného objektu sýpky se vstupuje z úrovně dvora původním vstupem opatřeným kamenným tesařským portálem s vytaženými vnějšími uchy. Svislé kamenné ostění bylo založeno na odsazených pískovcových soklech se zaoblenými rohy při vnitřní hraně, položených na vodorovném kamenném prahu. Taková ostění jsou u nás užívána od pozdní renesance až do počátku 19. století. Za pozornost též stojí provedení vlastních dveří. Ty jsou se-

15) A. Sedláček (editor), Rozvržení sbírek a berní r. 1615, Praha 1869, s. 53.

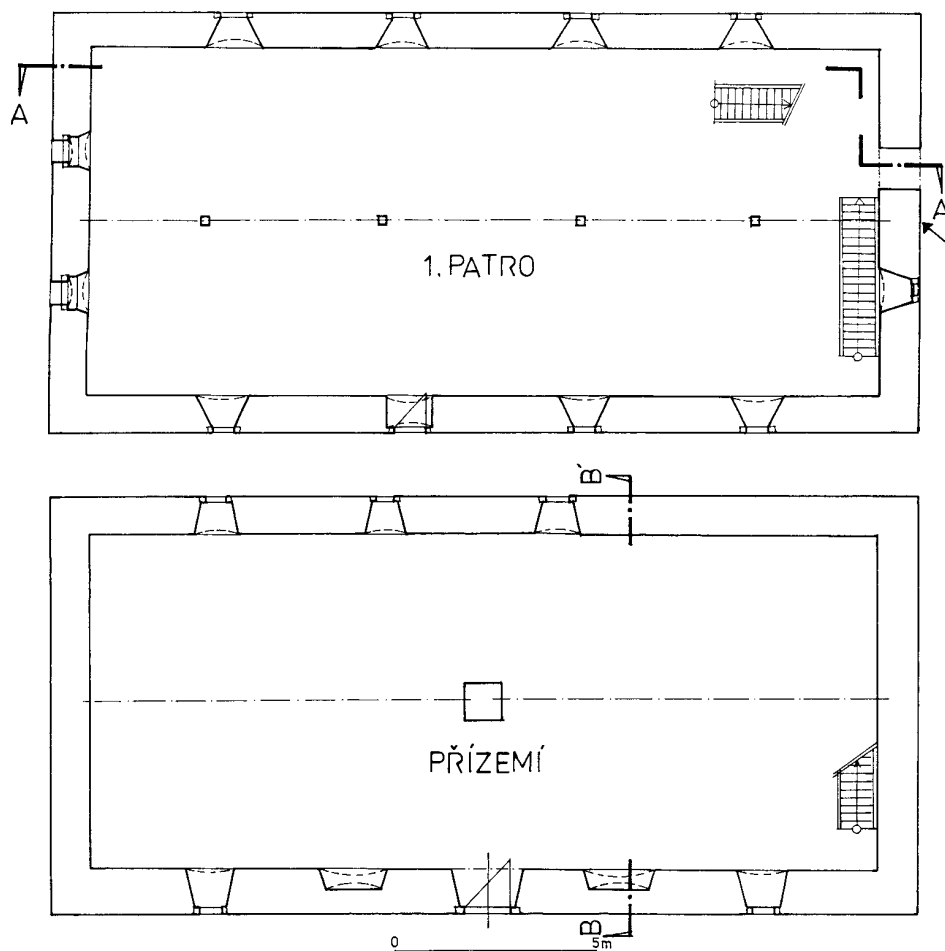
16) A. Sedláček, Hrad, zámky a tvrze Království českého XIII, Praha 1905, s. 163; A. Sedláček, Ůlický z Plešnic, Ottův slovník naučný XXVI, Praha 1907, s. 156.

staveny na vnitřní straně ze čtyř svislých prken spojených příčně dvěma svlaky nahoře a dole. Vnější stranu tvořila šikmo jdoucí prkna připevněná k vnitřní sesvlakované konstrukci pomocí kovaných hřebů. Provedení dveří zajišťovalo velkou stabilitu a je typickým znakem uzavírání velkých a významných vesnických staveb. Celé těžké dveřní křídlo je zavěšeno pomocí tří dlouhých horizontálních a kovářsky zdobených závěsů, přibitých k vnitřní konstrukci dveří, na kované háky zapuštěné do kamenného ostění. Pozornosti také neujde provedení zdobeného kovaného zámku krabicového typu, jehož dekorativní pojetí spadá do období předělu renesance a baroka. Zámek ovšem dávno neslouží svému účelu - dveře jsou opatřeny uzavírací petlicí s visacím zámkem.

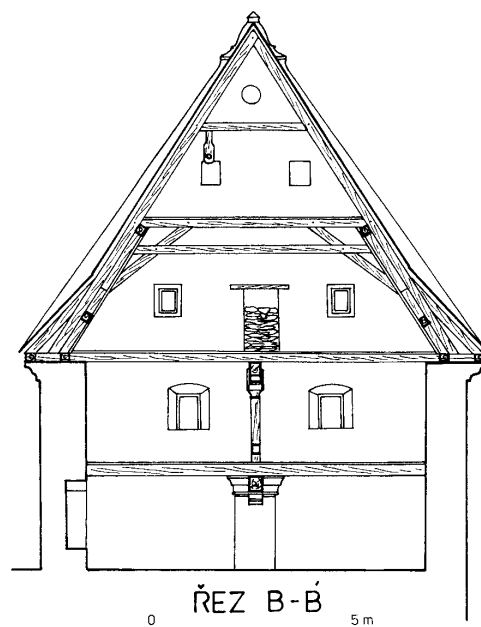
Přízemí sýpky dlouhé 22 a široké 10,5 m je opatřeno plochým trámovým stropem, jehož příčně kladené trámy jsou uprostřed podepřeny mohutným průběžným podélným průvlakem, vzepřeným ve středu své délky pilířem s rozšířenou hlavicí. Konce průvlaku ve styku s pilířem byly ještě podloženy dřevěnými zdobeně vyřezávanými konzolami. Přízemí je od severu i od jihu prosvětleno pěti okénky se šikmými špaletami. Původně byla všechna okna (v přízemí i v patře) opatřena vně pískovcovými tesanými ostěními, která jsou dnes patrná jen tam, kde je opadaná omítka. Z původní výbavy jsou tu ještě dvě niky po obou stranách vstupu.

Po dřevěných schodech, umístěných u východní stěny, se vstupuje do prvního patra sýpky. Ve východní zdi je tu prolomen novější vstup na půdu přiléhajícího nižšího stavení. Zde se nachází na vnější straně štítu sýpky zbytek jednoduchého renesančního sgrafita, napodobujícího svým rytím kvádřové zdivo. Zmínili jsme se o něm již na počátku tohoto příspěvku.

První patro je prosvětleno třemi okny od jihu a čtyřmi od severu, stejně konstruovanými jako okna v přízemí a navíc ještě dvěma okénky prolomenými v západní stěně sýpky. Okénka byla i ve východní stěně, ale jedno je částečně zazděné a druhé patrně zaniklo při vzniku průchodu na půdu sousedního objektu. Jižní nádvorní stěna má ještě manipulační vstupní otvor pro usnadnění skladování, pravděpodobně dodatečně upravený z okna. Strop je opět trámový, podepřený průběžným průvlakem podpíraným dřevěnými sloupky. Dalším dřevěným schodištěm, umístěným v severovýchodním koutě, se dá vystoupat do druhého patra - již podstřešního, které je tudíž prosvětleno jen párem malých okének v obou štítech. Vysoká půda je ještě fošna-

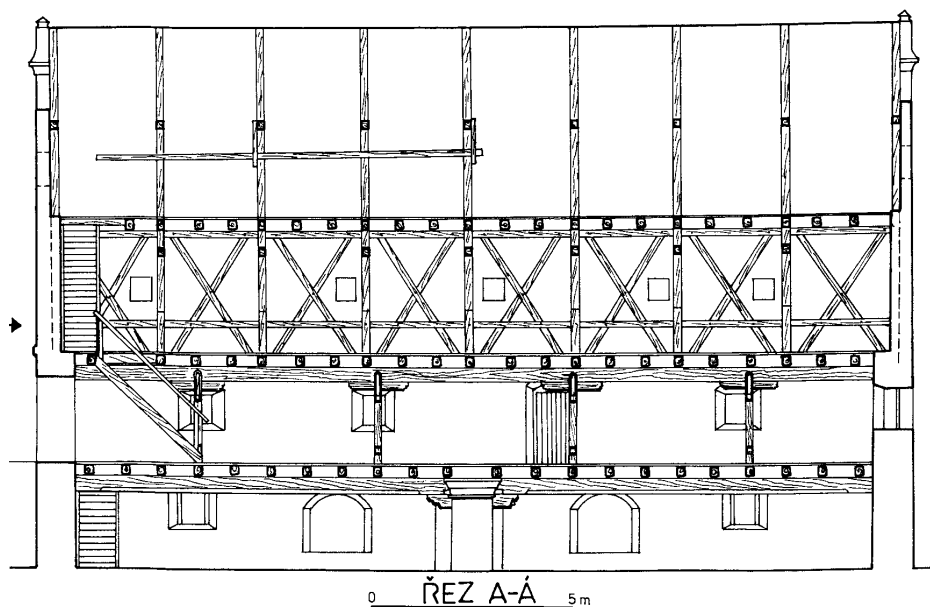

Obr. 8: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Půdorys přízemí a 1. patra sýpky (zaměření M. Novobilský, P. Rožmberský, H. Slavíková, kresba M. Novobilský, 1999).

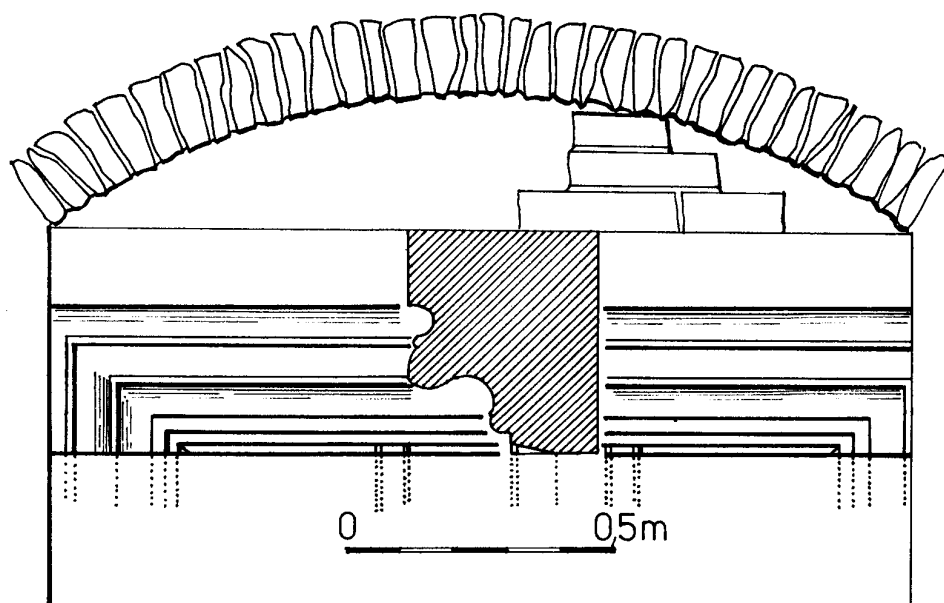

Obr. 9: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Řez sýpkou B - B' (kresba M. Novobilský, 2000).

mi horizontálně rozdělena na dva skladovací prostory. Střecha je nesena mohutným krovem, jehož způsob konstrukce můžeme podle analogií považovat ještě za renesanční.

Obr. 10: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Řez sýpkou A - A' (kresba M. Novobilský, 2000).

Obr. 11: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Nadpraží vstupního portálu do sklepa (zaměření a kresba M. Novobilský, 2000).

Obvodové zdivo objektu má tloušťku od 90 do 120 cm, zdivo štítů je pak jen 60 cm silné. Je ještě pečlivě sestaveno z řádkovaného lomového kamene. Prohlídkou zdiva tam, kde to odpadá omítka dovozovala, bylo zjištěno, že žádné okenní otvory nevykazují stopy po přezdívkách eventuelních starších větších oken a zdivo neprozrazuje žádné zazdění bývalých otvorů po prevetech, stopy otopných zařízení apod., ani žádné jiné znaky po obytné funkci objektu. Obnažená pískovcová ostění jsou plynule dozděna bez zjevného přezdívaní starších okenních otvorů. Všechna okna mají již ve fasádě pravidelný rytmus, který byl gotice cizí. Rozměrově by objekt mohl odpovídat pozdně gotickým a renesančním palácovým tvrzím, ovšem u gotické tvrze bychom předpokládali minimálně ještě jedno obranné patro s odpovídající tloušťkou zdiva. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem a analýzám nelze tedy považovat popsáný objekt za

tvrz, ale za pozdně renesanční sýpku.

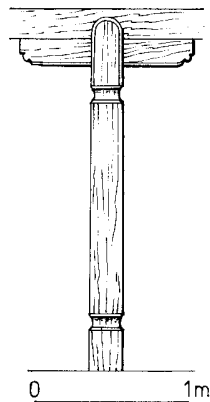
14. června 1665 utrpěl opat kladrubského kláštera „prostředkem neopatrné střelby skrze oheň velikou škodu na statku svém Plešnicích“ a stodoly a ovčín musely být kvůli sklizni rychle nově vystavěny a opraveny. Opat proto už 18. června žádal touškovské měšťany o pomoc při svážení dříví a 25. srpna na nich požadoval na stavění v Plešnicích 3000 cihel i s dopravou.¹⁷ Domníváme se, že nejspíše při této katastrofě vzala za své i plešnická tvrz, která však už obnovena nebyla, a materiál z ní mohl být použit při výstavbě nových objektů. Naopak, požár zřejmě přežila sýpka, dnes asi nejstarší stojící objekt plešnického dvora. Před polovinou 19. století ještě před čelní frontu dvora vystupoval velký obdélný objekt, patrný na mapě stabilního katastru, po kterém se bohužel nedochovaly žádné stopy. O jeho funkci neuvažujeme říci nic bližšího.

Majitel pozemku rozkládajícího se při vodoteči (severně od sýpky a dalších dvorských budov) si ve svahu pod dvorským stavením, přiléhajícím k sýpce v její delší ose, povšiml prohlubně a začal v ní na jaře roku 2000 kopat. Objevil zasypanou vstupní šíji do sklepa, kterou vyčistil. Dále čistí zpola zasypaný sklep, který chce užívat ke skladovacím účelům. Ve vyzděných bočních schodištích je po každé straně po vyklenuté mělké nise, dochovala se část velmi ploché cihelné klenby, již byla, s použitím

plochých cihel, šije zaklenuta. Vlastní vstup do sklepa tesaného ve skále byl orámován portálem, vyskládaným z druhotně použitých pískovcových článků. Stojky, z nichž podstatná část jedné chybí, jsou tvořeny kamenicky opracovanými částmi různých ostění bez viditelného okosení či profilace a nelze o nich říci nic bližšího. Zaujme ale mohutné nadpraží, které bylo původně částí bohatě profilovaného velkého gotického okna. Dva náběhy chybějících prutů vypovídají, že šlo o okno trojdílné.

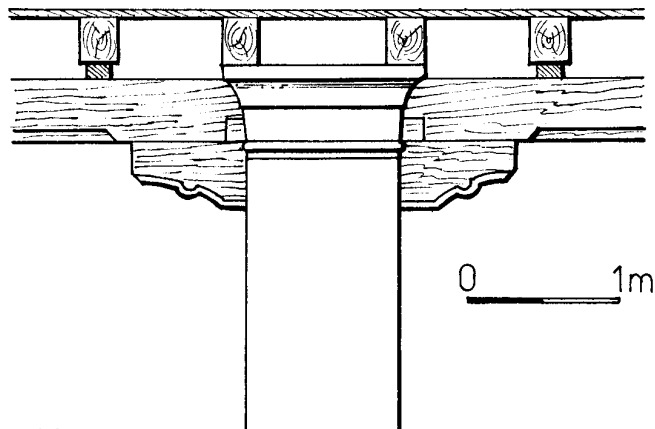
Prostorný sklep ve tvaru písmene „L“ měl ještě jiný vstup, ve směru od dvora, který je ale zazdřený a zatím jej nebylo možné blíže prozkoumat. Ze sklepa také vybíhá poměrně úzká, asi metr široká chodbička, která je ale zasypaná. Prozatím snad můžeme říci, že původní vstup do

17) Státní okresní archiv Plzeň - sever, depozitář Touškov, Archiv města Touškova, Manuál nový z r. 1665.

Obr. 12: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Detail sloupku a konzol průvlaku v 1. patře sýpky (kresba M. Novobilský, 1999).

sklepa byl veden z areálu dvora. Možná po požáru roku 1665 byl komunikační systém změněn. Byl-li sklep součástí plešnické tvrze, byl by původní vstup po jejím zboření na dvore překážel. Při vytvoření nového přístupu byla druhotně použita část velkého honosného gotického okna. Profilace okna je zařaditelná do druhé poloviny 14. století a torzo okna nejspíše pochází z hradu Bubnu. Objev sklepa možná zachytil původní polohu plešnické tvrze. Dnešní

Obr. 13: Plešnice (okr. Plzeň - sever). Detail pilíře a konzol v přízemí sýpky (kresba M. Novobilský, 1999).

objekt, který se nad sklepem nachází, je přízemní, se skladovacím polopatrem. Slouží především jako garáže. Směrem k vodoteči je podepřen třemi opěráky, avšak síla obvodových zdí (45 cm) napovídá, že jde o objekt novodobý. Snad ještě jedno: stála-li nad sklepem plešnická tvrz, byl její půdorys odlišný od půdorysu dnešního stavení, přistavěného k sýpce. Okénka v patře východní štítové zdi sýpky by totiž ztrácela smysl.

BEITRAG ZUR FRAGE DER FESTUNG IN PLEŠNICE

Die Festung in Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord) wird in schriftlichen Quellen zum erstenmal zum Jahr 1544 erwähnt und auf Grund der historischen Zusammenhänge kann man sagen, dass es sich um einen spätgotischen Neubau handelte. Die Feststellung der Reste von dem Renaissance-Sgraffito auf dem Objekt des Speichers in dem Areal des ehemaligen herrschaftlichen Hofes führte zu der Vermutung, dass die Festung nach dem Verlust der Residenz-Funktion, nach 1648, zu einem Wirtschaftsobjekt umgebaut werden konnte. Die baugeschichtliche Untersuchung hat aber diese Vermutung nicht bestätigt, weil keine Übermauerungen von etwaigen größeren Fenstern, keine Spuren der Privets, der Heizeinrichtungen oder anderen Zeichen der Wohnfunktion des Objektes festgestellt wurden. Es wurde im Gegenteil festgestellt, dass es sich um einen Spätrenaissance-Bau des Speichers, höchstwahrscheinlich aus der Zeit vor 1620 handelt, mit dem ursprünglichen Eingangswände, mit der massiven Tür mit einem Dosenschloss und dem hohen Dachstuhl. Der Speicher überstand einen verheerenden Brand des Hofes in Plešnice im Jahre 1665.

Es wurde zufälligerweise von dem Besitzer des Grundstückes der verschüttete Eingangshals in den Keller festgestellt, der von dem anliegenden Abhang unter einen anderen, an den Speicher anschließenden Objekt des Hofes, führte. Der Hals und vor allem ein in dem Felsen gehauener Keller waren in der Zeit der Untersuchung noch nicht völlig zugänglich. Es hat sich ein Teil eines flachen Ziegelgewölbes über dem Hals erhalten und ein Teil eines Eingangsportals in den Keller, der aus verschiedenen, sekundär verwendeten Sandsteingliedern zusammengesetzt wurde. Als der Türsturz wurde ein Teil eines spätgotischen, anspruchsvoll profilierten Gewändes eines dreiteiligen Fensters benutzt. Dieser Eingang in den Keller entstand sekundär, der ursprüngliche Eingang von dem Hofraum wurde zugemauert, er konnte aber nicht näher untersucht werden. Es ist möglich, dass der Keller die Stelle der Festung in Plešnice lokalisiert, die wahrscheinlich nach dem Brand im Jahre 1665 beseitigt wurde. Das heutige, über dem Keller stehende Objekt, hat nur 45 cm breite Wände und mit der Festung in Plešnice hat es nichts gemeinsames. Falls das Torso des Gewändes des großen Fensters aus der Festung in Plešnice stammt, was als sehr wahrscheinlich scheint, handelte es sich dann um ein schön erbautes, mit Steinmetzarbeiten anspruchsvoll ausgestattetes Objekt.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Ausschnitt aus der Karte des stabilen Katasters, der den Zustand des Hofes in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts erfasst. Schwarz feuergefährliche, punktiert feuerbeständige Objekte.

Abb. 2: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Detail des Sgraffitos auf dem Giebel des Speichers (Zeichnung M. Novobilský, 1999).

Abb. 3: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Ansicht des Speichers mit dem anliegenden Objekt, vor dem, zwischen den Bäumen, der Eingang in den Keller entdeckt wurde (Foto P. Mikota, 2000).

Abb. 4: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Situation des Hofes. Punktiert der Keller und das abgerissene Objekt, in dem Plan des stabilen Katasters vermerkt (Zeichnung M. Novobilský, 2000).

Abb. 5: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Eingangsportal des Speichers (Zeichnung M. Novobilský, 1999).

Abb. 6: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Eingangstür, Blick von innen (Zeichnung M. Novobilský, 1999).

Abb. 7: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Detail eines geschmiedeten Schlosses der Eingangstür des Speichers (Zeichnung M. Novobilský, 2000).

Abb. 8: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Grundriss des Erdgeschosses und des 1. Stockes des Speichers (Vermessung M. Novobilský, P. Rožmberský, H. Slavíková, Zeichnung M. Novobilský, 1999).

Abb. 9: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Schnitt durch den Speicher B - B' (Zeichnung M. Novobilský, 2000).

Abb. 10: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Schnitt durch den Speicher A - A' (Zeichnung M. Novobilský, 2000).

Abb. 11: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Türsturz des Eingangsportals in den Keller (Messung und Zeichnung M. Novobilský, 2000).

Abb. 12: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Detail eines Säulchens und Konsolen des Unterbalkens im 1. Stock des Speichers (Zeichnung M. Novobilský, 1999).

Abb. 13: Plešnice (Kreis Plzeň/Pilsen – Nord). Detail eines Pfeilers und Konsolen im Erdgeschoss des Speichers (Zeichnung M. Novobilský, 1999).

(Übersetzung J. Kroupová)